

ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทย นโยบายครูดี เรียนฟรี ใกล้เคียงบ้านทั้งระบบ*

REDUCING EDUCATIONAL INEQUALITY IN THAILAND THROUGH THE POLICY OF QUALITY TEACHERS AND FREE EDUCATION CLOSE TO HOME FOR ALL

ลลิตธิชัย กฤชวิวรรณ์

Sittichai Kritvivat

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Corresponding Author E-mail: skritvivat@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอภาพรวมของปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในประเทศไทย โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตโควิด-19 ที่ส่งผลกระทบรุนแรงต่อกลุ่มนักเรียนยากจน ทั้งในด้านการเข้าถึงทรัพยากรดิจิทัล ภาระหน้าที่ในครอบครัว และสุขภาพจิตแม้รัฐบาลหลายยุคจะมีนโยบายลดความเหลื่อมล้ำ เช่น การเพิ่มเงินอุดหนุนรายหัว หรือการสนับสนุนกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) แต่ยังคงขาดความต่อเนื่องและการพัฒนาที่ครอบคลุม อีกทั้งเศรษฐกิจที่ถดถอยในปี 2566 ที่มีครัวเรือนยากจนเพิ่มขึ้น ได้กลายเป็นแรงผลักดันให้เด็กหลุดจากระบบการศึกษามากขึ้น จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงนโยบาย รวมถึงศึกษากรณีตัวอย่างจากต่างประเทศ บทความนี้เสนอข้อเสนอเชิงนโยบาย 9 ข้อเพื่อแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยเน้นตั้งแต่การส่งเสริมการศึกษาในระดับปฐมวัย การปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย การจัดการศึกษาแบบไร้ค่าใช้จ่าย การพัฒนาครูและบุคลากร ไปจนถึงการจัดการโครงสร้างระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้การปฏิรูประบบการศึกษาและการลงทุนอย่างต่อเนื่องในนโยบายที่ลดความเหลื่อมล้ำถือเป็นภารกิจสำคัญของภาครัฐและสังคมไทยในการสร้างความเท่าเทียมและความยั่งยืนทางการศึกษาของเด็กไทยในอนาคต

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำ; การศึกษาไทย; นโยบายครูดี เรียนฟรี ใกล้เคียงบ้านทั้งระบบ

* Received May 30, 2025; Revised June 23, 2025; Accepted June 28, 2025

Abstract

This article presented an overview of educational inequality in Thailand, particularly during the COVID-19 crisis, which had a severe impact on underprivileged students. These students faced significant challenges in accessing digital resources, managing family responsibilities, and maintaining mental health. Although successive governments have implemented policies aimed at reducing educational disparities, such as increasing per-student subsidies and supporting the Equitable Education Fund (EEF), these efforts have often lacked continuity and comprehensive development. Furthermore, the economic downturn in 2023, which saw a rise in impoverished households, has exacerbated the problem by pushing more children out of the education system. Drawing from policy analysis and international case studies, this article proposed nine policy recommendations to address educational inequality in the short, medium and long term. These recommendations included promoting early childhood education, modernizing the curriculum, providing cost-free education, enhancing teacher and personnel development, and improving the overall structure and efficiency of the education system. Ultimately, systemic educational reform and sustained investment in policies that reduced inequality were critical responsibilities of both the government and Thai society to ensure equality and sustainability in education for future generations.

Keywords: Inequality; Thai Education; The Policy of Quality Teachers; Free Education; Accessible Schools Nationwide

บทนำ

ความเหลื่อมล้ำเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาในสังคมไทย ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะด้านการศึกษาซึ่งความเหลื่อมล้ำได้กลายเป็นปัญหาเรื้อรังที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนขึ้นในช่วงวิกฤตโควิด-19 ที่ผ่านมา โดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ร่วมมือกับ ไออีเอ เผยผลการศึกษาด้านการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในช่วงวิกฤตโควิด-19 พบว่า การระบาดกลายเป็นการตอกย้ำให้เห็นถึง

ภาพความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของแต่ละประเทศอย่างชัดเจน โดยข้อมูล ยูเนสโก เมื่อเดือนเมษายนปี 2020 จากนักเรียนอย่างน้อย 1,100 ล้านคนใน 114 ประเทศทั่วโลกที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดโรคระบาดใหญ่ที่มีการปิดโรงเรียน แต่เป็นนักเรียนกลุ่มที่มีความพร้อมในเรื่องสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ความพร้อมของโรงเรียน ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐมากกว่าจะสามารถประสบความสำเร็จได้ดีกว่า ได้รับผลกระทบจากภาวะชะงักงันทางการศึกษาน้อยกว่าเมื่อเทียบกับนักเรียนที่ครอบครัวไม่มีความพร้อม โรงเรียนขาดทรัพยากร และรัฐไม่มีนโยบายหรือทุนสนับสนุนทั่วถึงเต็มที่ (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2565)

นอกจากนี้ เดิร์ค แฮสเท็ดท์ (Dirk Hastedt) ผู้บริหารระดับสูงของ IEA หนึ่งในองค์กรชั้นนำด้านการศึกษา ได้กล่าวถึงประเด็นความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาว่า กลุ่มนักเรียนยากจนเป็นผู้ได้รับผลกระทบหนักที่สุดจากการปิดโรงเรียนในช่วงโควิด-19 เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรดิจิทัลได้ หลายครอบครัวประสบปัญหาทางการเงิน เช่น ในเคนยา 63% ของนักเรียนระบุว่าพ่อแม่ตกงาน ขณะที่เอธิโอเปีย เด็กเกือบครึ่งต้องดูแลน้อง ส่งผลให้เวลาเรียนลดลง อีกทั้งผลกระทบยังขยายถึงสุขภาพจิตของทั้งนักเรียนและครู เช่น ในอินเดีย ครู 85% ต้องการความช่วยเหลือด้านจิตใจ ในรัสเซีย ครู 64% รู้สึกเหนื่อยตลอดเวลา หลายประเทศจึงเริ่มใช้ที่ปรึกษาเข้ามาช่วยแนะแนวด้านสุขภาพจิตเพิ่มขึ้นอีกด้วย (VOA Learning English, 2022)

ในขณะที่สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) ได้ทำการประเมินผลงานของรัฐบาลประยุทธ์ 2 จากเป้าหมายหลัก คือ การยกระดับคุณภาพการศึกษาเพื่อสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดยวิเคราะห์จากรายงานผลการดำเนินงานของรัฐบาล การดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการในระหว่างปี 2562-2566 ได้เสนอแนวทางนโยบายต่อรัฐบาลใหม่ดังนี้ 1. การยกระดับคุณภาพการศึกษาควรเริ่มจากการพัฒนาหลักสูตรแกนกลางให้ทันสมัยมากขึ้น ซึ่งหลักสูตรแกนกลางในปัจจุบันถูกใช้มาตั้งแต่ปี 2551 จึงค่อนข้างล้าสมัยและไม่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 โดยควรปรับไปสู่หลักสูตรอิงสมรรถนะ (Competency-based Curriculum) 2. ด้านทรัพยากรทางการศึกษา แม้จะปรับเกณฑ์อัตราค่าจ้างครู วิทยฐานะแล้ว แต่ยังขาดการพัฒนาครูให้ตอบโจทย์การสอนทักษะยุคใหม่ และ 3. ด้านงบประมาณ แม้เพิ่มงบประมาณรายหัวให้สอดคล้องค่าครองชีพ โดยรัฐบาลสนับสนุนให้กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) จัดสรรเงินทุนเพิ่มเติมแก่นักเรียนกลุ่มยากจนพิเศษ 3,000 บาทต่อคนต่อปี เพื่อลดการออกกลางคันของนักเรียนกลุ่มดังกล่าว แต่

ยังคงไม่ครอบคลุมเด็กกลุ่มเปราะบาง และไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนต่อโรงเรียนขนาดเล็กที่มีต้นทุนสูงแต่มีปัญหาด้านคุณภาพ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2566)

คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลปัจจุบัน ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา เมื่อ 12 กันยายน 2567 ระบุว่า รัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนมนุษย์ที่เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยเร่งส่งเสริมผลักดันให้เกิดการพัฒนาคนไทยทุกช่วงวัยอย่างเต็มกำลังและความสามารถ ส่งเสริมการเกิดการพัฒนาอย่างมีคุณภาพของเด็กทุกคนอย่างเท่าเทียม โดยจะต้องเข้าถึงศูนย์ดูแลเด็กปฐมวัยที่มีมาตรฐาน ได้เรียนหนังสือที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล พัฒนาระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นทั้งในระบบ นอกกรอบตามอัธยาศัยและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาสนับสนุน ลดภาระ ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นตัวช่วยเน้นการสอนทักษะที่ใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตจริงเพื่อการสร้างรายได้ (Learn to Earn) ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา พร้อมทั้งส่งเสริมการปฏิรูประบบอาชีวศึกษา อุดมศึกษาเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการแรงงานในอนาคต รองรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-Long Learning) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2567)

สรุปได้ว่า ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทย ยังคงเป็นประเด็นความสนใจจากนักวิชาการ รวมไปถึงผู้มีหน้าที่กำกับนโยบายโดยตรงคือรัฐบาล แต่บริบทสังคมไทยยังคงอยู่ในกับดักนโยบายประชานิยมที่มุ่งผลทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ไม่ได้กำหนดนโยบายที่เป็นรูปธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในระยะยาวโดยตรง ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมบางประการที่เพิ่มระดับความเหลื่อมล้ำให้เข้มข้นมากขึ้น เช่น การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและคนยากจน จึงเป็นความท้าทายว่า รัฐบาลไทยจะสามารถมีนโยบายเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้อย่างทันทั่วถึงและยั่งยืนหรือไม่

ในที่นี้ผู้เขียนบทความจะกล่าวถึงเฉพาะ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของเด็กไทย โดยมุ่งศึกษาหาทางออกของวิกฤตความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในปัจจุบันต่าง ๆ รวมถึงกรณีศึกษาของประเทศที่ประสบความสำเร็จในด้านนโยบายบริหารการศึกษา และนำมาซึ่งข้อเสนอเชิงนโยบายว่า เราควรทำอย่างไรเพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาของเด็กไทย อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อระบบการศึกษาของไทย อาทิ ยกย่องคุณภาพของผู้เรียนทั้งระบบ ลดภาระค่าใช้จ่ายครอบครัวที่ผลักให้เด็กหลุดจากระบบการศึกษา ลดความแตกต่าง

ระหว่างเมืองและชนบท ส่งเสริมความเป็นธรรมความมั่นคงทางสังคม ยกกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ที่สำคัญจะทำให้การใช้งบประมาณด้านการศึกษา “คุ้มค่า” มากขึ้น

สถานการณ์ความยากจน

จากข้อมูลวิเคราะห์ของระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า ซึ่งเป็นระบบ Big Data ของภาครัฐที่ระบุได้ว่า ปี 2567 คนจนของประเทศไทย มีจำนวนอยู่ที่ 813,054 คน จากประชากรสำรวจ 34,770,696 คน โดยวัดจาก 5 มิติ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านความเป็นอยู่ ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และด้านการคุ้มครองทางสังคมฯ (ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า, 2568)

ทั้งนี้ ตามบริบทของประเทศไทยและสังคมโลกในการบริหารจัดการเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่เป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากความยากจน รัฐบาลจึงได้ออกแนวทางปฏิบัติให้หน่วยงานในสังกัดและในกำกับของกระทรวงศึกษาธิการนำไปใช้ในการขับเคลื่อนนโยบาย ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2567)

1. ลดภาระครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยพัฒนาวิธีประเมินวิทยฐานะที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ แก้ไขปัญหาหนี้สินครูและบุคลากรทางการศึกษาให้เห็นผลเป็นรูปธรรม รวมถึงการจัดหาอุปกรณ์การสอนให้เพียงพอและเหมาะสม

2. ลดภาระนักเรียนและผู้ปกครอง ให้เรียนได้ทุกที่ ทุกเวลา (Anywhere Anytime) “ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” มีระบบหรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้ โดยผู้เรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย จัดให้มีโรงเรียนคุณภาพ พัฒนาระบบแนะแนวการเรียน (Coaching) จัดทำระบบวัดผลรับรองมาตรฐานวิชาชีพ (Skill Certificate) ระบบวัดผลเทียบระดับการศึกษาและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนไม่ต้องเสียเวลาเรียนในระบบ ประหยัดเวลา ค่าใช้จ่าย และมีรายได้ระหว่างเรียน จบแล้วมีงานทำ (Learn to Earn)

นอกจากนี้ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เปิดเผยว่า สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยปี 2566 มีการปรับเพิ่มขึ้นของรายได้เล็กน้อย แต่ยังคงไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย โดยประเด็นเชิงโครงสร้างที่สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำได้แก่ 1. รายได้ของครัวเรือนยากจนยังคงพึ่งพารายได้จากการเกษตรและเงินช่วยเหลือจากรัฐ ซึ่งมีความไม่แน่นอนสูง 2. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมค่าใช้จ่ายไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การศึกษา สุขภาพ อยู่ในระดับต่ำ 3. การศึกษาเป็นปัจจัย

สำคัญในการหลุดพ้นจากความยากจน โดยกลุ่มที่ไม่ได้เรียนหนังสือมีอัตราความยากจนสูงสุด (ฐานเศรษฐกิจ, 2567)

สรุปได้ว่า ความยากจน สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงคุณภาพชีวิตที่ดี โดยกลุ่มที่มีรายได้ต่ำต้องเผชิญกับข้อจำกัดในการเข้าถึงระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ รวมถึงโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งในระยะยาวอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต โดยผู้เขียนบทความมีข้อเสนอเชิงนโยบายที่พิจารณาจากข้อมูลนี้ ได้แก่ การเสริมความมั่นคงของรายได้ในภาคเกษตร เช่น การส่งเสริมตลาดเกษตรแปรรูป การสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าเกษตรโดยการพัฒนา สร้างผลิตภัณฑ์ และสร้างเรื่องราวที่มาของผลิตภัณฑ์ให้มีความน่าสนใจน่าค้นหา การเพิ่มทักษะและโอกาสทางการศึกษาสำหรับประชาชนกลุ่มด้อยโอกาสและกลุ่มเปราะบาง การออกแบบสวัสดิการสังคมที่มีเป้าหมายชัดเจนและยั่งยืน เพื่อคุ้มครองผู้มีรายได้น้อยจากความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงระบบการศึกษาที่มีคุณภาพมากขึ้น

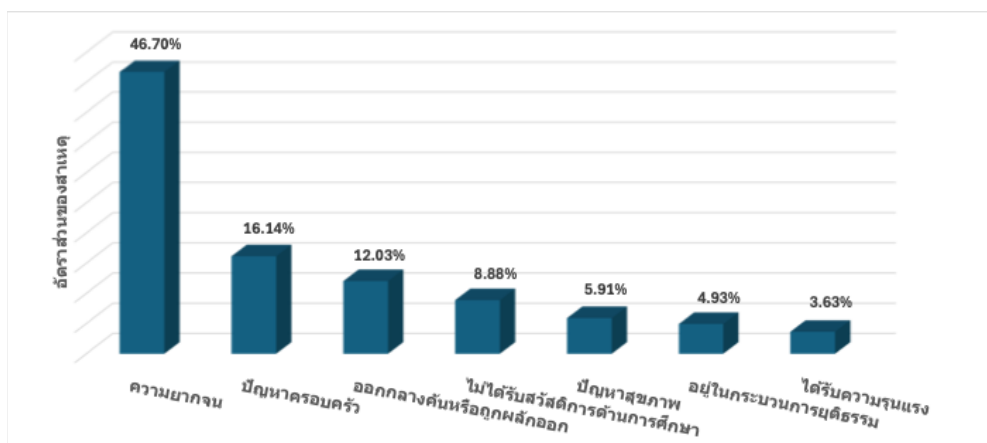
สถานการณ์การเข้าถึงระบบการศึกษา

ภาพรวมการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา ปี 2566 ในระดับอุดมศึกษามีมากขึ้น แต่ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานกลับเผชิญปัญหาการหลุดออกจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และเมื่อพิจารณาโครงสร้างค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาพบว่า เด็กในครัวเรือนที่มีฐานะดีกว่ามีสัดส่วนการใช้จ่ายค่าเล่าเรียนสูงกว่าเด็กในครัวเรือนที่มีฐานะต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญ โดยเด็กในครัวเรือนที่มีฐานะดีที่สุด มีการใช้จ่ายค่าเล่าเรียนคิดเป็น 76.04% ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด ขณะที่เด็กในครัวเรือนที่มีเศรษฐกิจฐานะต่ำ ใช้จ่ายค่าเล่าเรียนเป็นสัดส่วนน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของค่าใช้จ่ายทั้งหมด และต้องแบกรับภาระค่าเดินทางเพื่อการศึกษาในสัดส่วนที่สูงกว่า นอกจากนี้ความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพการศึกษายังมีความเชื่อมโยงกับสังกัดโรงเรียน ขนาดโรงเรียน และฐานะของครัวเรือนอีกด้วย โดยกลุ่มโรงเรียนที่เน้นการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ หรือโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ มีคุณภาพการศึกษาที่ดีกว่าอย่างชัดเจน สะท้อนผ่านคะแนนการทดสอบ O-NET และ PISA (ฐานเศรษฐกิจ, 2567)

ปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กไทยหลุดออกจากระบบการศึกษา

การหลุดออกจากระบบการศึกษาของเด็กไทยมีปัจจัยที่หลากหลายและซับซ้อน โดยสามารถสรุปสาเหตุหลัก ๆ ได้ดังนี้

1. สาเหตุหลักจากข้อมูลการสำรวจเชิงปริมาณ 1. ความยากจน (46.70%) เป็นสาเหตุที่พบมากที่สุด ซึ่งส่งผลต่อการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา เช่น ค่าใช้จ่ายในการเรียน อุปกรณ์ เครื่องแต่งกาย ค่าเดินทาง 2. ปัญหาครอบครัว (16.14%) เช่น การหย่าร้าง ความรุนแรงในครอบครัว หรือการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม 3. ออกกลางคันหรือถูกผลักออก (12.03%) ซึ่งเด็กบางคนเลือกลาออกเอง หรือถูกกีดกันจากระบบ 4. ไม่ได้รับสวัสดิการด้านการศึกษา (8.88%) เช่น การไม่ได้รับสิทธิเรียนฟรีหรือทุนสนับสนุน 5. ปัญหาสุขภาพ (5.91%) ทั้งทางร่างกายหรือจิตใจที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียน 6. อยู่ในกระบวนการยุติธรรม (4.93%) เช่น เด็กที่ต้องโทษ หรืออยู่ในสถานพินิจ 7. ได้รับความรุนแรง (3.63%) ทั้งในครอบครัวหรือในสถานศึกษา

ภาพที่ 1 แสดงสาเหตุหลักการหลุดออกจากระบบการศึกษา

2. สาเหตุอื่นจากการตอบคำถามปลายเปิด 5,270 คำตอบ พบสาเหตุเพิ่มเติมที่พบได้บ่อย เช่น ไม่อยากเรียนหรือไม่มีแรงจูงใจ ต้องการทำงานช่วยครอบครัว ตั้งครรภ์ในวัยเรียน เป็นผู้พิการ มีปัญหาด้านร่างกายหรือจิตใจ ตัดยาเสพติด

3. สภาพแวดล้อมทางครอบครัว เศรษฐกิจ และอาชีพของผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่มั่นคง ไม่มีงานประจำ หรือรับจ้างรายวัน มีรายได้ที่ไม่แน่นอน (47.11%) และอาชีพหลักของครอบครัวที่ทำเกษตรกรรม (42.67%) ซึ่งมีความเสี่ยงสูงจากปัจจัยธรรมชาติและตลาด ส่งผลกระทบต่อการส่งเสียบุตรหลานให้เรียนต่อ

4. ลักษณะของปัญหาที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกัน โดยเด็กนอกระบบการศึกษา มักประสบปัญหามากกว่า 1 เรื่องพร้อมกัน เช่น ยากจน + ไม่มีเอกสาร + มีปัญหาครอบครัว ฯลฯ (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2567)

ปัญหาดังกล่าวข้างต้น ไม่สามารถแก้ไขแยกเป็นรายประเด็นได้ ต้องอาศัยการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมอย่างใกล้ชิด โดยให้การสนับสนุนด้านการสร้างงานสร้างอาชีพ จัดสรรสวัสดิการที่จำเป็นเพื่อบรรเทาความยากจน จัดให้มีระบบติดตามเด็กกลุ่มเสี่ยงอย่างใกล้ชิด พัฒนาโปรแกรมการศึกษาแบบยืดหยุ่นที่ตอบสนองต่อชีวิตจริง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในการดูแลเด็กอย่างยั่งยืน

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของเด็กไทย

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เปิดตัวรายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี 2567 และทิศทางสำคัญในปี 2568 พบว่า

1. เด็กยากจนจำนวนมากยังอยู่ในระบบการศึกษา โดยมีนักเรียนยากจนพิเศษกว่า 1.3 ล้านคน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในครัวเรือนยากจนที่สุด 15% แรกของประเทศไทย โดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสัดส่วนดังกล่าวสูงสุด

2. เด็กนอกระบบลดลงเล็กน้อย แต่ยังมีจำนวนมาก ทั้งนี้ ปี 2567 มีเด็กนอกระบบการศึกษา 982,304 คน แม้สามารถดึงกลับเข้าสู่ระบบได้กว่า 3 แสนคน แต่ยังมีเด็กหลุดใหม่ถึงเกือบ 4 แสนคน

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กยากจน นักเรียนไทยกว่า 2 ใน 3 มีสมรรถนะการอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ต่ำกว่าระดับพื้นฐาน โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กจากครัวเรือนที่มีรายได้น้อย

4. งบประมาณด้านการศึกษาโดยรวมเพียงพอ แต่กระจายไม่ทั่วถึง ประเทศไทยใช้งบการศึกษารวมต่อ GDP เทียบเท่าอัตราส่วนดังกล่าวของ OECD แต่การจัดสรรงบประมาณเพื่อความเสมอภาคยังไม่เพียงพอ และจำกัดเฉพาะบางพื้นที่เท่านั้น

5. ข้อเสนอเชิงนโยบายสำคัญ สร้างระบบหลักประกันโอกาสทางการศึกษาแบบไร้รอยต่อ ด้วยเลขบัตรประชาชนใบเดียว โดยพัฒนา “Learning Passport” เป็นเครื่องมือรับรองสิทธิและบันทึกข้อมูลการเรียนรู้ของเด็กทุกคน และเป็นการบูรณาการข้อมูลระหว่าง 11 หน่วยงาน เพื่อดูแลกลุ่มเด็กเยาวชนยากจนกว่า 3 ล้านคน

6. ทิศทางปี 2568 นั้น ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันลดความเหลื่อมล้ำ ทั้งกลุ่มในระบบ (1.9 ล้านคน) นอกกระบบ (กว่า 9.8 แสนคน) ผ่านแนวทางที่ยั่งยืน ต่อเนื่อง (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2567)

ตารางที่ 1 รายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี 2567

หัวข้อ	รายละเอียด
เด็กยากจนในระบบการศึกษา	มีนักเรียนยากจนพิเศษกว่า 1.3 ล้านคน
โดยจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีสัดส่วนสูงสุด	
เด็กนอกกระบบการศึกษา	มีเด็กนอกกระบบ 982,304 คน
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	เด็กไทย 2 ใน 3 มีสมรรถนะต่ำกว่าระดับพื้นฐาน โดยเฉพาะกลุ่มยากจน
การกระจายงบประมาณ	การจัดสรรเพื่อความเสมอภาคยังไม่เพียงพอ และจำกัดพื้นที่

สรุปได้ว่า เด็กยากจนยังต้องเผชิญข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษา เด็กนอกกระบบยังมีมากกว่า 9.8 แสนคน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กยากจนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้แนวโน้มของสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของเด็กไทยยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้งบประมาณการศึกษาของประเทศไทยจะเพียงพอในภาพรวม แต่ยังไม่จัดสรรไม่ทั่วถึง ขาดกลไกหลักประกันโอกาสเรียนต่ออย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

แนวทางลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ยุทธศาสตร์การศึกษาทั้งระบบ

กรณีศึกษา ระบบการศึกษาของประเทศฟินแลนด์

ประเทศฟินแลนด์ มีชื่อเสียงด้านนโยบายการศึกษาที่มีลักษณะเด่นพิเศษคือ การศึกษาที่ไม่เสียค่าใช้จ่าย เด็ก เยาวชนทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเข้าศึกษา เรียนรู้อยู่บนฐานของหลักสูตรระดับชาติ ด้วยความเชื่อมั่นในความสามารถของครู ความเป็นไปได้ของเส้นทางการเรียนที่ยืดหยุ่น ทั้งนี้ ระบบการศึกษาจะมีการถ่ายโอนไปยังระดับภูมิภาคโดยทุกโรงเรียนยึดตามหลักสูตรระดับชาติที่มีมาตรฐาน คุณภาพทางการศึกษาเท่าเทียมกัน และไม่มี การทดสอบระดับชาติเมื่อสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ ระบบการศึกษาของประเทศฟินแลนด์ไม่มีทางตันทางการศึกษาหรือแนวทางที่ถูกทำให้เป็นสถาบันยอดนิยม

นักเรียนคนใดก็ตามสามารถสมัครศึกษาต่อได้ในทุกสถาบัน ไม่ว่าพวกเขาจะจบการศึกษาขั้นพื้นฐานมาจากที่ใด (อิลค์ก้า ไทพาล, 2563)

ระบบโรงเรียนอาชีวศึกษาในประเทศฟินแลนด์ให้การอบรมมาตรฐานเดียวกับการบรรจุเข้าทำงานกับองค์กรภายนอก ให้ทักษะที่นักเรียนต้องการเพื่อเปลี่ยนผ่านสู่ชีวิตการทำงาน โดยโรงเรียนอาชีวศึกษาได้รับความนิยมนำไปใช้กับโรงเรียนมัธยมศึกษา เมื่อเรียนจบนักเรียนจะรับการทดสอบในระดับชาติ เพื่อเลื่อนชั้นไปในระดับมหาวิทยาลัยหรือโพลีเทคนิค ซึ่งการศึกษาในระดับนี้ยังคงไม่มีค่าใช้จ่าย เมื่อเรียนจบมีสิทธิ์ที่จะศึกษาต่อในระดับปริญญาโทโดยไม่ต้องสอบใหม่อีก ความสามารถในการเข้าถึงการศึกษาระดับสูงได้โดยไม่มีค่าใช้จ่ายนี้เอง คือ สัญญาณของความเท่าเทียมและความยุติธรรมในแง่การศึกษา (อิลค์ก้า ไทพาล, 2563)

กรณีศึกษา ระบบการศึกษาของประเทศสิงคโปร์

ระบบการศึกษาของประเทศสิงคโปร์มีโครงสร้างที่ชัดเจน เริ่มจากระดับประถมศึกษาที่มีภาคบังคับ 6 ปี ก่อนเข้าสู่ระดับมัธยมศึกษาที่มีการแยกสายการเรียนตามศักยภาพของนักเรียน เช่น สาย Express, Normal Academic และ Normal Technical ผ่านการสอบคัดกรองนักเรียนสู่เส้นทางการศึกษาที่เหมาะสมกับตนเอง หลังจบมัธยมศึกษา นักเรียนมีทางเลือกหลากหลายในการศึกษาต่อ ทั้งสายวิชาการใน Junior College หรือสายอาชีพใน Polytechnic และ ITE ก่อนเข้าสู่ระดับมหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศที่มีชื่อเสียงระดับโลก (กลุ่มความร่วมมือทวิภาคี สต.สป., 2565)

ระบบการศึกษาของสิงคโปร์มีจุดเด่นคือ คุณภาพของครู การจัดสรรทรัพยากรอย่างทั่วถึง การวางนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กอย่างรอบด้าน ไม่เพียงแค่นั้น ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ แต่ยังส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ ความสามารถทางดิจิทัล และคุณลักษณะของพลเมืองที่ดีผ่านหลักสูตร Character & Citizenship Education นอกจากนี้ รัฐบาลยังให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมทางการศึกษา โดยจัดสรรทุน ความช่วยเหลือสำหรับเด็กจากครอบครัวที่มีรายได้น้อยอย่างครอบคลุม ผลลัพธ์คือ สิงคโปร์ได้รับคำชื่นชมจากองค์กรระดับโลกอย่าง OECD และ World Bank ว่าเป็นต้นแบบการปฏิรูปการศึกษาที่ยั่งยืน มีประสิทธิภาพสูงสุดแห่งหนึ่งของโลก (กลุ่มความร่วมมือทวิภาคี สต.สป., 2565)

สรุปเปรียบเทียบระบบการศึกษาของฟินแลนด์ สิงคโปร์ และประเทศไทย

ระบบการศึกษาของประเทศฟินแลนด์และประเทศสิงคโปร์ ต่างมีจุดแข็งที่ทำให้เป็นต้นแบบระดับโลก แต่มีแนวทางและอุดมการณ์ที่ต่างกันอย่างชัดเจน โดย ประเทศ

ฟินแลนด์ มุ่งเน้น “ความเท่าเทียม การเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลาง” ผ่านการศึกษาที่ไม่เสียค่าใช้จ่ายในทุกระดับ เด็กทุกคนมีสิทธิเรียนในโรงเรียนคุณภาพไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ขณะที่ประเทศสิงคโปร์ เน้น “ความเป็นเลิศและการแข่งขันเชิงระบบ” มีการคัดกรองนักเรียนอย่างเข้มงวดผ่านข้อสอบระดับชาติเพื่อจัดเส้นทางการศึกษาตามศักยภาพ ครูได้รับการคัดเลือกและพัฒนาอย่างเข้มงวด และโรงเรียนได้รับการสนับสนุนให้แข่งขันกันเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง

แม้ประเทศไทยมีงบประมาณการศึกษาสูงในภาพรวมและนโยบายด้านสิทธิในการศึกษา แต่ยังมีปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำเชิงโอกาส เด็กยากจนยังเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพได้ยาก โรงเรียนขนาดเล็กยังขาดแคลนทรัพยากรและครูคุณภาพสูง ระบบการประเมินยังมุ่งเน้นการสอบมากกว่าทักษะจริง การเรียนรู้ยังมีคุณภาพจึงยังขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจและพื้นที่อาศัย ซึ่งต่างจากสองประเทศต้นแบบข้างต้นที่ออกแบบนโยบายให้ “ทุกคนได้คุณภาพเท่าเทียม” ไม่ว่าเด็กจะอยู่ในบริบทใดก็ตาม

สรุป

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในประเทศไทยเป็นปัญหาเรื้อรังที่มีผลกระทบมาจากสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม โดยความยากจนส่งผลให้เกิดปัญหาครอบครัว ปัญหาสุขภาพจิต การเข้าถึงทรัพยากรดิจิทัล ซึ่งกระทบรุนแรงต่อกลุ่มนักเรียนยากจน ก่อให้เกิดความเสี่ยงการหลุดออกจากระบบการศึกษาเพิ่มขึ้น แม้รัฐบาลที่ผ่านมามีความพยายามในการลดความเหลื่อมล้ำ เช่น การปรับปรุงการจัดสรรทรัพยากร การเพิ่มเงินอุดหนุนรายหัว เน้นการเข้าถึงศูนย์เด็กปฐมวัย การศึกษาที่ส่งเสริมทักษะยุคใหม่ การใช้เทคโนโลยี แต่ยังคงขาดความต่อเนื่อง มีข้อจำกัดด้านคุณภาพ ความชัดเจนของนโยบายที่ไม่ครอบคลุมต่อกลุ่มเปราะบางอย่างแท้จริง ประกอบกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ถ่วงรั้งการพัฒนา การปฏิรูประบบการศึกษาทั้งระบบ การลงทุนในนโยบายที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืนจึงยังคงเป็นภารกิจสำคัญของรัฐบาลและสังคมโดยรวมที่ต้องดำเนินต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาไทย แม้ที่ผ่านมาจะได้รับความใส่ใจจากหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง แต่ยังคงเกิดความเหลื่อมล้ำมากขึ้นอย่างชัดเจนดังนั้น เพื่อยกระดับการศึกษาของไทยทั้งระบบ ผู้เขียนบทความจึงมีข้อเสนอเชิงนโยบาย ดังนี้

ระยะสั้น (1-2 ปีแรก) เน้นการเริ่มต้น ปรับโครงสร้าง ปรับระบบ เตรียมความพร้อม และจัดการกับปัญหาเร่งด่วน

1. เร่งจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแบบครอบคลุมทุกพื้นที่ ส่งเสริมเด็กปฐมวัยอายุ 3 ปีขึ้นไปทุกคนเข้าสู่ระบบการศึกษา เพื่อรับการพัฒนารอบด้าน มีคุณภาพตามศักยภาพตามวัยต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ

2. พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการติดตาม การส่งต่อไปยังสถานศึกษาในระดับที่สูงขึ้น รวมทั้งแก้ปัญหาเด็กตกหล่นและออกกลางคัน

3. ดูแลกลุ่มเป้าหมายพิเศษ กลุ่มเปราะบาง และเยาวชนนอกระบบ ให้มีการอบรมทักษะอาชีพ เตรียมพร้อมเพื่อผลิตบุคลากรที่พร้อมทำงานในสังคมได้

4. เร่งรัดการดำเนินการแก้ไขปัญหาหนี้สินครู บุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบ ควบคู่กับการให้ความรู้ด้านการวางแผน และการสร้างวินัยด้านการเงิน การออม

ระยะกลาง (3-5 ปี) มุ่งพัฒนาคุณภาพ สร้างระบบให้เข้มแข็ง เชื่อมต่อระหว่างระดับการศึกษา

5. พัฒนาหลักสูตรแกนกลางให้ทันสมัยตรงตามมาตรฐานนานาชาติเป็นหลักสูตรเดียวกันทั้งประเทศ โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพการดำรงชีวิตของผู้เรียน นวัตกรรม ทักษะการคิดวิเคราะห์ ความรู้เพื่ออนาคต

6. จัดการศึกษาที่ไม่มีค่าใช้จ่ายทุกระดับ ปรับโครงสร้างงบประมาณและการกระจายทรัพยากร โดยบูรณาการร่วมกันกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

7. ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า มีสิทธิที่จะศึกษาต่อระดับปริญญาตรีโดยไม่ต้องมีการสอบเข้าอีก

ระยะยาว (5 ปีขึ้นไป) เน้นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบให้ยั่งยืน และแข่งขันได้ในระดับโลก

8. พัฒนาขีดความสามารถของครู บุคลากรให้มีสมรรถนะที่สอดคล้อง เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต ใช้เทคโนโลยี AI/EdTech ร่วมการสอน

9. ถ่ายโอนระบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้แต่ละโรงเรียนแข่งขันกันที่คุณภาพการศึกษาของเด็กที่จบ โดยเตรียมบุคลากร กฎหมาย งบประมาณ พร้อมกลไกตรวจสอบประเมินผล เพื่อให้เด็ก ๆ ได้มีที่เรียนที่มีคุณภาพ การศึกษาเท่าเทียมกันใกล้บ้าน ลดภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2567). นโยบายการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567–2568. สืบค้น 16 มีนาคม 2568, จาก <https://moe360.blog/2023/12/06/p55122/>
- กลุ่มความร่วมมือทวิภาคี สด.สป. (2565). การศึกษาของสาธารณรัฐสิงคโปร์. สืบค้น 2 มิถุนายน 2568, จาก <https://shorturl.asia/VqyRm>
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2565). ยูเนสโกเผยแพร่รายงานตอกย้ำความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา. สืบค้น 5 มีนาคม 2568, จาก <https://www.eef.or.th/news-report-examines-teaching-07032/>
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2567). 7 สาเหตุที่ทำให้เด็กออกนอกระบบการศึกษา. สืบค้น 13 มีนาคม 2568, จาก <https://www.eef.or.th/infographic-7-reasons/>
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2567). รายงานสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาปี 2567 และ ทิศทางสำคัญในปี 2568. สืบค้น 13 มีนาคม 2568, จาก <https://www.eef.or.th/wp-content/uploads/2025/02/Inequality-situation-report.pdf>
- ฐานเศรษฐกิจ. (2567). ผ่านปัญหาคนจนไทย 2 ปี รายได้เพิ่ม 36 บาท สวนทางรายจ่ายพุ่ง. สืบค้น 13 มีนาคม 2568, จาก <https://www.thansettakij.com/business/economy/611001>
- ฐานเศรษฐกิจ. (2567). สดช. เปิดข้อมูลใหม่ความเหลื่อมล้ำไทยปี 2566 ดีขึ้นแต่ยังไม่สุด. สืบค้น 13 มีนาคม 2568, จาก <https://www.thansettakij.com/business/economy/610111>
- ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า. (2568). ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า. สืบค้น 19 มีนาคม 2568, จาก <https://www.tpmap.in.th/about#problem>
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2566). การประเมินผลงานของรัฐบาลประยุทธ์ 2 และข้อเสนอแนะทางนโยบายต่อรัฐบาลใหม่. สืบค้น 10 มีนาคม 2568, จาก <https://tdri.or.th/2023/08/report-4years-prayut-cabinet2/#edu>
- อิลค์ก้า ไทพาเล. (2563). 100 นวัตกรรมสร้างฟินแลนด์. (กุลธิดา รุ่งเรืองเกียรติ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

VOA Learning English. (2022). *Report examines teaching, learning during COVID in 11 countries*. Retrieved March 10, 2025, from <https://learningenglish.voanews.com/a/6431494.html>